

СЛЕДЕЊЕ И ИЗВЕСТУВАЊЕ ЗА ВЛАДЕЕЊЕТО НА ПРАВОТО ВО ЕУ

Автор: Иван Новосел,
Куќа на човекови
права Загреб

Скопје, Јуни, 2022

Крајок документ од Дијалогот за владеење на правото:

Мониторинг на владеењето на правото за земјите-членки на ЕУ и кандидатите: Премостување на јазот

Владеењето на правото, заедно со демократијата, еднаквоста, човечкото достоинство, слободата и човековите права, е една од темелните вредности на Европската унија (ЕУ) содржани во одредбите на Договорот за ЕУ.

Со подемот на „нелибералните“ режими во Унгарија и Полска, политичките судири околу почитувањето на владеењето на правото помеѓу Унгарија и Полска, од една страна, и Европската комисија (ЕК), од друга страна, стануваат посилни. Како што постојано се спроведуваше растечки број на нелиберални политики, *намалувајќи ја независноста на судството, илурализмот и независноста на медиумите, воспоставувајќи ограничувања за граѓанските организации и дојолнишело намалувајќи го граѓанскиот притисок*, ЕК ги категоризира тие дејства како прекршување на владеењето на правото или закани по него, за кои имаше само една алатка на располагање – член 7, таканаречената „нуклеарна“ опција за суспендирање на гласачкото право на земјите-членки. Затоа што ова никогаш не беше вистинска опција на маса, ЕК дизајнираше нова алатка: **Европскиот механизам за владеење на правото**, кој „...овозможува процес за годишен дијалог меѓу ЕК, Советот и Европскиот парламент заедно со земјите-членки, како и националните парламенти, граѓанското општество и другите чинители во областа на владеењето на правото. Извештајот за владеење на правото е основата на овој нов процес“.¹

Европскиот механизам за владеење на правото и **Извештајот за владеење на правото** се особено нови инструменти – првото издание на Извештајот за владеење на правото беше објавено во пандемијата 2020 година и ги опфаќаше случувањата од почетокот на претходната година. Создавањето на овој механизам беше поздравено првенствено од чинителите од граѓанското општество кои цела деценија се залагаа за создавање на ефективни инструменти за владеење на правото. Пред да дадеме мислење за анализата на клучната лекција што произлезе од првите три извештаи за владеење на правото, важно е да се направи многу кратка контекстуална анализа на следењето на владеењето на правото во ЕУ и надвор од неа.

¹ Европска комисија: „Механизам за владеење на правото“, достапно на: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/rule-law/rule-law-mechanism_en. Пристапено на 4 јуни 2022.

ЕУ има големо искуство во следењето и во градењето стандарди за владеење на правото во земјите-кандидатки и би можело да се каже дека беше мошне добра во ова, со еден забележлив исклучок: неуспехот да се постигне неповратност во случајот на Унгарија и Полска. Акумулираното знаење и искуство на ЕК од претпристапното следење на владеењето на правото, сепак, не се преслика врз следењето на владеењето на правото во земјите-членки на ЕУ. Наместо да се усвои „холистички“ пристап за процена, кој ќе ги земе предвид другите вредности на ЕУ, на пример човековите права и демократијата, ЕК се определи за прилично **„техничко“ следење на владеењето на правото**, кое без земање предвид на преостанатите вредности не ја опфаќа суштината – отстапувања од демократијата и недостатоците на правниот поредок за да се утврдат и да се зачуваат темелните права.

Што се однесува до Извештајот за владеење на правото, една од главните критики во делот на анализата на земјите е дека Извештајот е **премногу опишен и не ја опфаќа сложеноста на проблемите во однос на владеењето на правото**. Извештајот ги разделува тие сложени прашања и на тој начин не успева да ги прикаже правилно и точно. Ова е особено видливо во случајот на Унгарија и Полска, каде што претходните извештаи не забележаа дека прекршувањето на владеењето на правото е производ на намерни и планирани политики, кои во својата суштина се во спротивност на основите на либералните демократски режими и поврзаните вредности, како човековите права, еднаквоста итн.

Стилот на пишување на извештајот е директно поврзан со проблемот на преголема дескриптивност. ЕК ја примени стратегијата **„без засрамување преку наведување на името“**, па во формулацијата на извештајот внимателно балансира за да не навреди многу земји-членки, освен веќе проблематичните две – Полска и Унгарија. Овој „дипломатски“ пристап е главната причина зошто извештајот е премногу „технички“ и се смета дека нема суштина.

Главната критика на претходните извештаи е дека тие не дадоа **препораки** до националните влади. Ова суштински ги ослабна претходните извештаи и целокупно Европскиот механизам за владеењето на правото затоа што никој навистина не е заинтересиран за следење на извештајот. Без јасни препораки, илузорно е да се очекува националните влади сами да извлечат заклучок од извештајот и самоиницијативно да преземат акција. Истовремено, граѓанското општество не може значајно да се вклучи во следењето на владеењето на правото, бидејќи нема ништо цврсто и конкретно за кое ќе ги повика владите на одговорност што не постигнале напредок во почитувањето на владеењето на правото.

Последно, **времето на објавување** на извештаите во јули, среде летните одмори, значително ја ограничува можноста за јавна дискусија за заклучоците на ЕК на национално ниво и го прави извештајот политички помалку релевантен. До есента, кога ЕК го презентира извештајот пред националните парламенти, политичкиот фокус вообичаено е префрлен на нешто сосема друго.

Може да се заклучи дека беше важно да се воспостави Европскиот механизам за владеење на правото. Тоа не е најдобриот инструмент, но постепено, има шанса да стане важна алатка која, ако не ги исправи постојните прекршувања на владеењето на правото, барем **ќе има моќ да ги спречи идните**. Изгледите за борба за зачувување на демократските стандарди не би биле исти без него и напорите би биле многу поограничени. Има добри шанси да се развие и да се зајакне Извештајот за владеењето на правото дополнително, со цел да се направи подобра аналитичка алатка што ќе може да обезбеди – јасно и логично – дијагноза за тоа што не е во ред со нашите демократии и што недостига за да има подобар систем за заштита и унапредување на човековите права во земјите-членки и во ЕУ во целина.

